

INCE - wykład 5

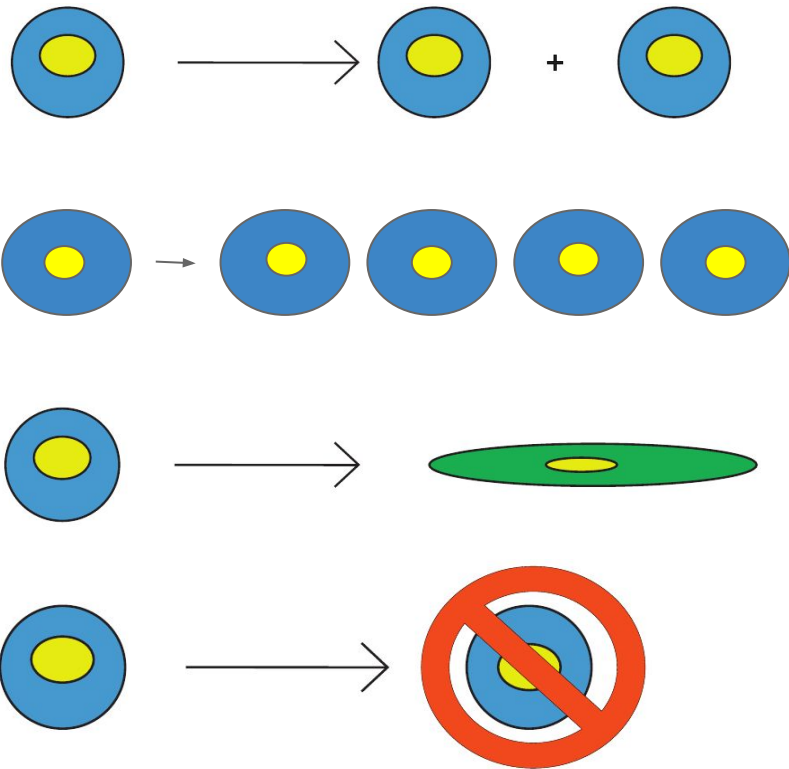
Instytut Informatyki, Politechnika Warszawska
Instytut Matki i Dziecka w Warszawie

Tomasz Gambin

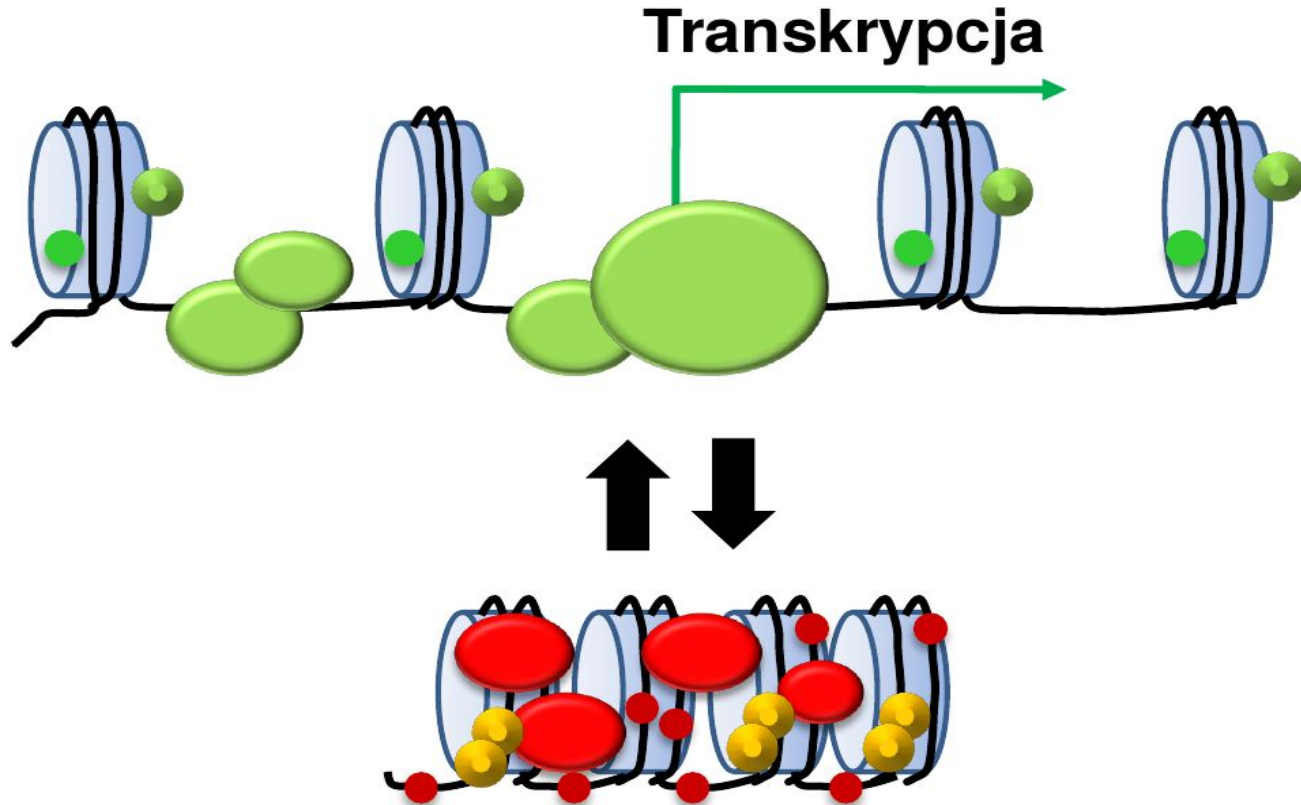
na podstawie prezentacji **dr hab. n med. Michała Mikuli**

Los komórki eukariotycznej

- **Podział mitotyczny** (powstają dwie identyczne komórki potomne)
- **Podział mejotyczny** (proces produkcji komórek rozrodczych)
- **Różnicowanie komórek** (zmiana struktury i specjalizacja komórek)
- **Apoptoza** - programowana śmierć komórki

Los komórki determinują zmiany ekspresji genów

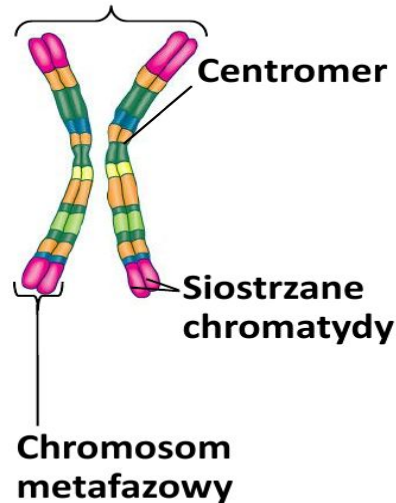

Podział komórkowy

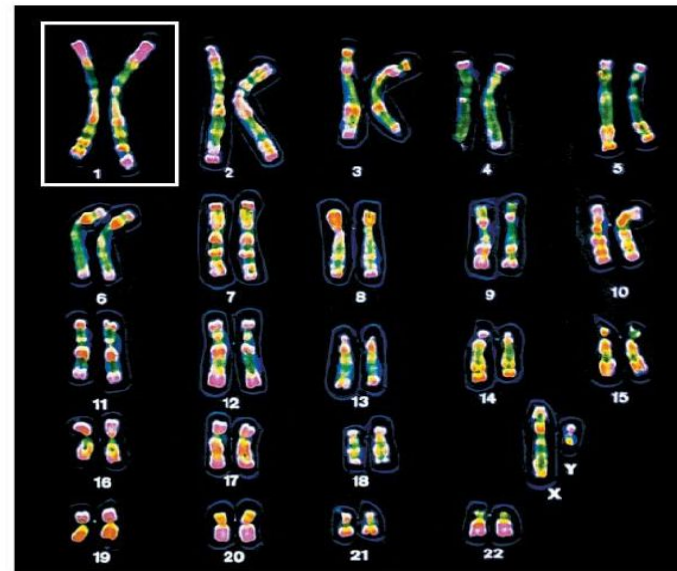
- Zdolność organizmów do reprodukcji się odróżnia materię żywą od nieożywioną
- Organizmy jednokomórkowe przez podział komórki reprodukcją cały organizm
- Podział komórkowy u organizmów wielokomórkowych umożliwia:
  - Rozwój zapłodnionego jaja
  - Wzrost i rozwój
  - Naprawę tkanek

- Podział komórkowy generuje komórki potomne z identyczną informacją DNA
- Wyjątkiem jest **mejoza** – podział komórkowy, w wyniku którego powstają plemniki i komórki jajowe
- Całkowite DNA danego organizmu nazywane jest **genomem**
- DNA w jądrze jest zapakowane w struktury zwane chromosomami

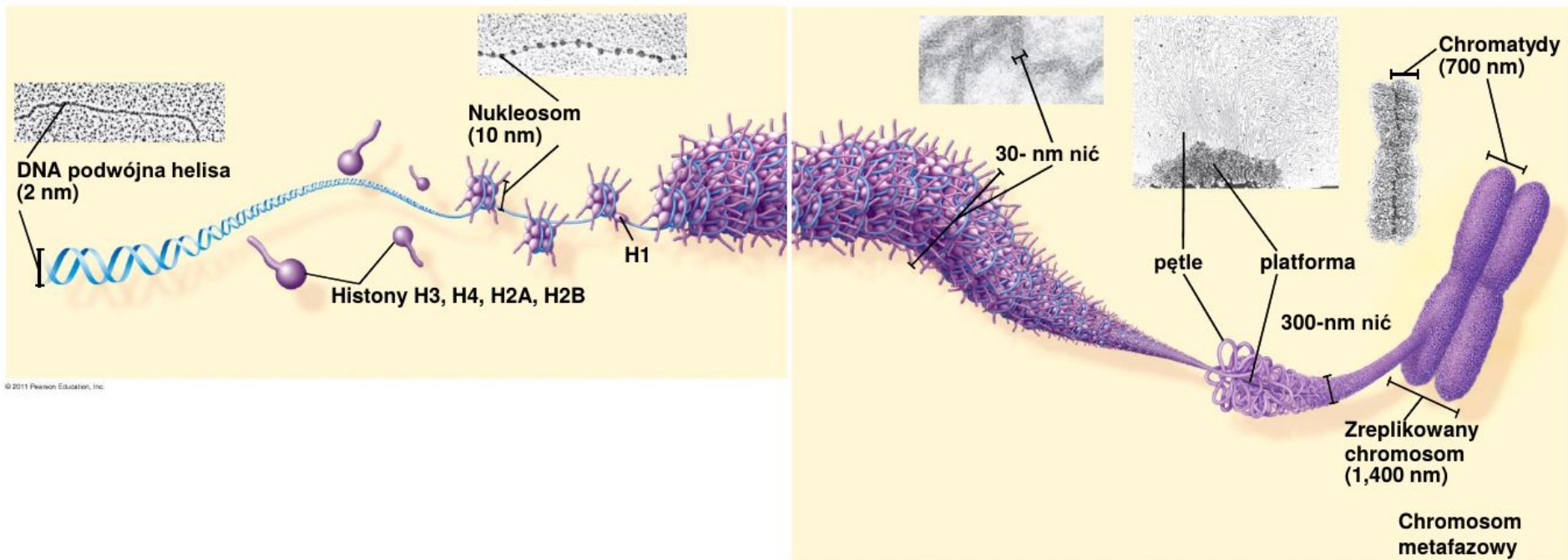
Para homologicznych zduplikowanych chromosomów

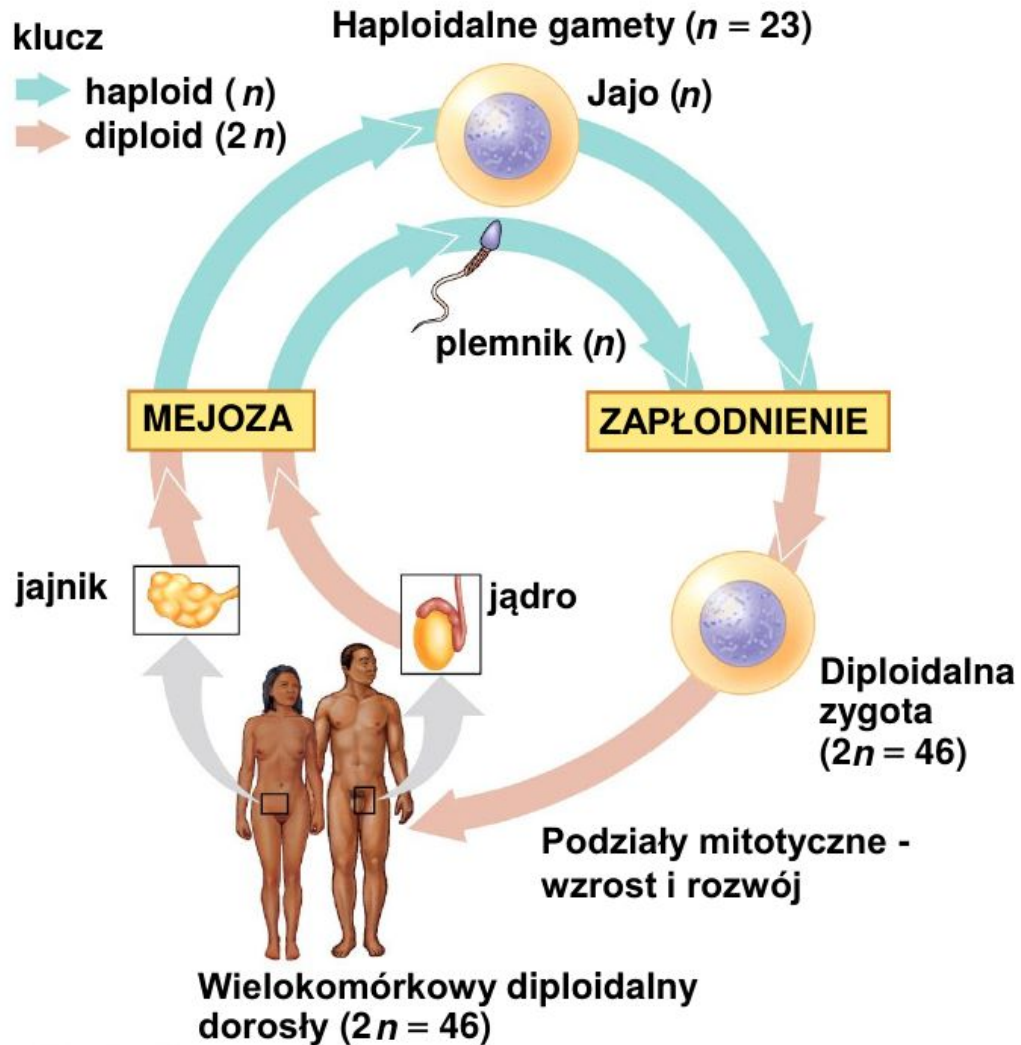
5 μm

Chromosomy eukariotyczne zbudowane są z kompleksu DNA i białek zwanego chromatyną, która podlega kondensacji podczas podziału komórkowego.

- Różne gatunki posiadają różną liczbę chromosomów (23 u człowieka)
- Komórki somatyczne posiadają dwa zestawy chromosomów ($n=46$) - są **diploidalne**
- Komórki rozrodcze (gamety) posiadają pojedynczy zestaw chromosomów ($n=23$) - są **haploidalne**
- Kobiety XX, mężczyźni XY
- 22 chromosomy autosomalne

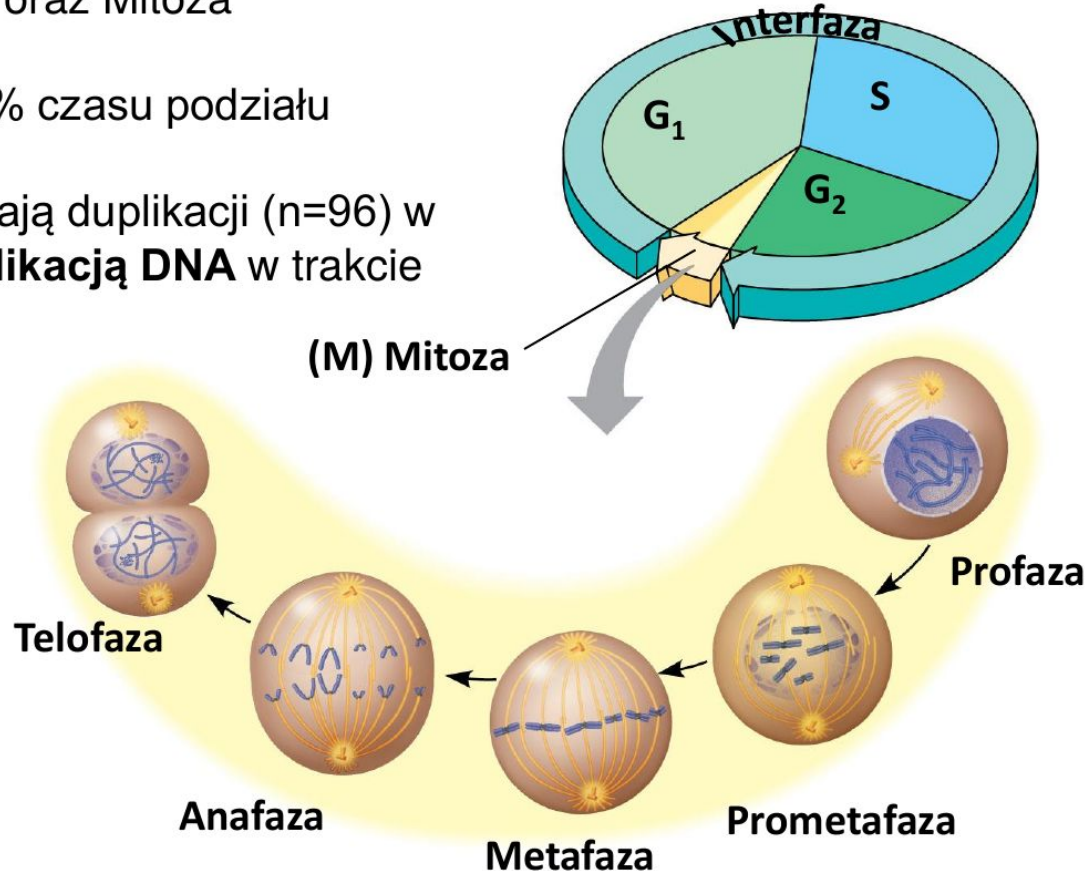

Podział mitotyczny

► Podział komórki eukariotycznej składa się z 4 etapów, których kolejność jest zawsze taka sama: G₁, S, G₂ (Interfaza), oraz Mitoza

► Interfaza zajmuje 90% czasu podziału

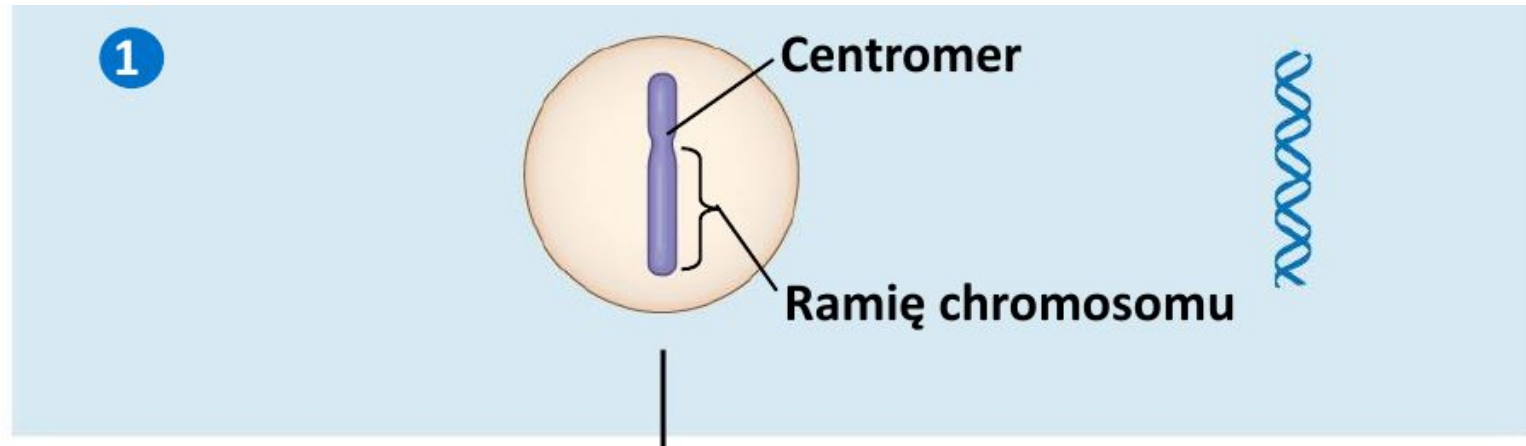
► Chromosomy podlegają duplikacji ($n=96$) w procesie zwanym **replikacją DNA** w trakcie fazy S

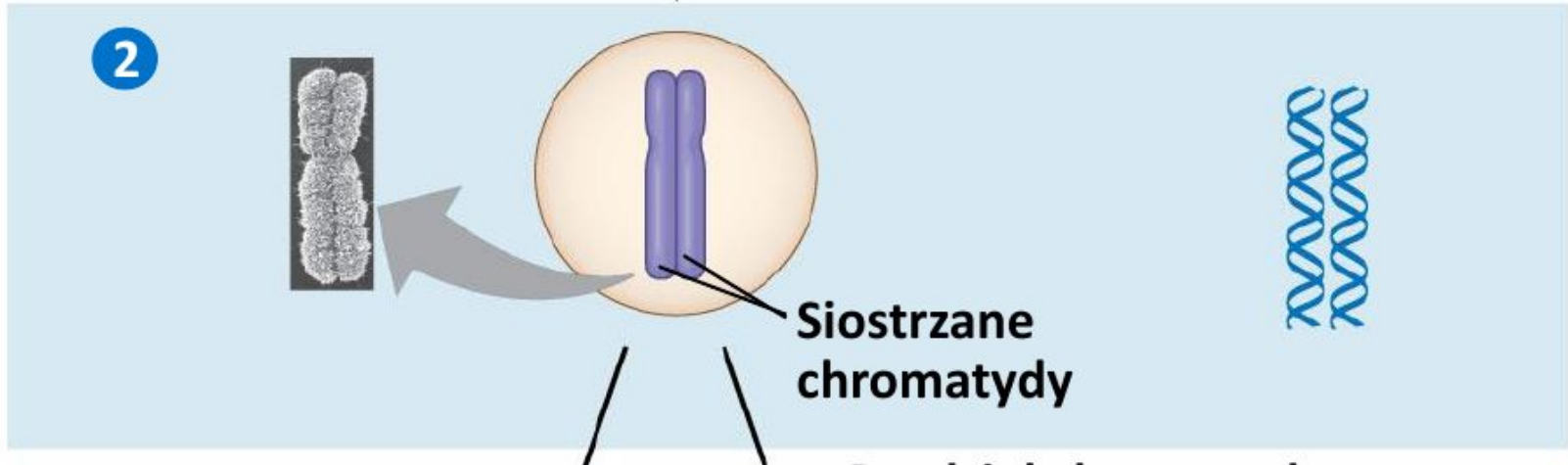
Faza G1

- Brak syntezy DNA
- Dla części komórek faza trwa kilka godzin, dla innych dni albo lata
- Część komórek (jak neurony, czerwone krwinki), nie podlegają replikacji i zostają uwięzione w specjalnej fazie **G0**
- Inne komórki (np wątroby) również pozostają w fazie **G0**, natomiast w przypadku uszkodzenia mogą wrócić do stanu **G1** i kontynuować cykl
- Podczas fazy **G1** komórka posiada 1 diploidalną (od ojca i matki) kopię genomu

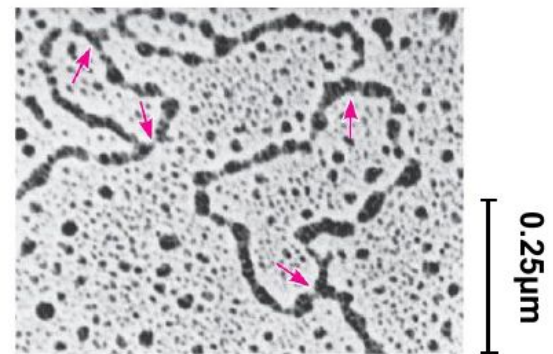
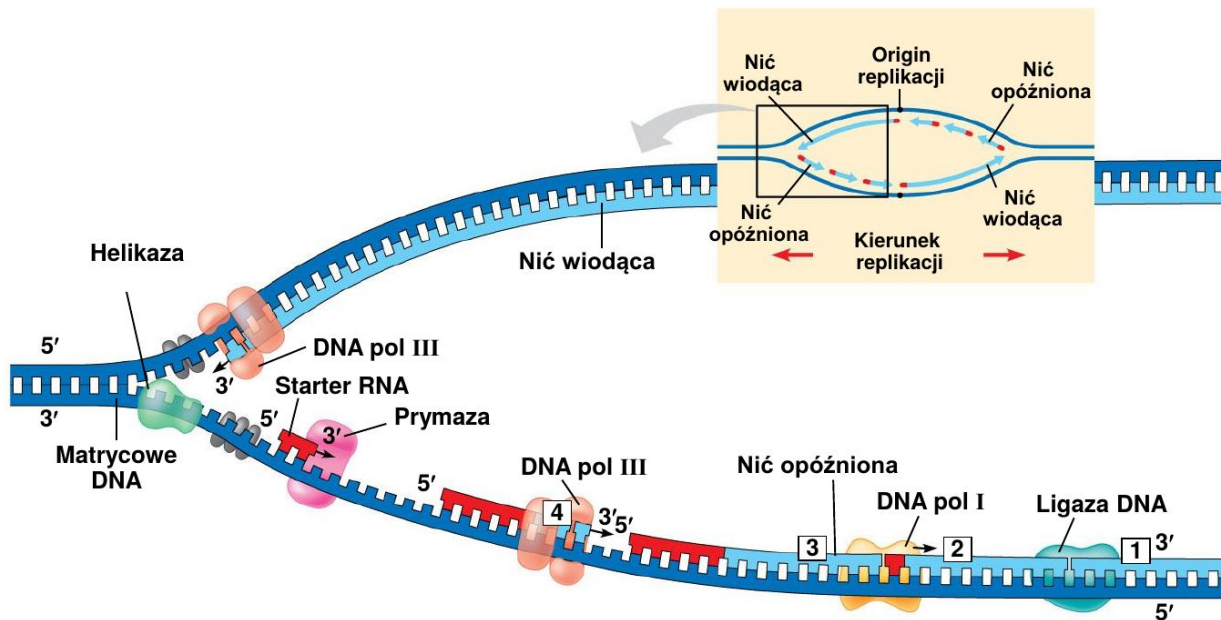
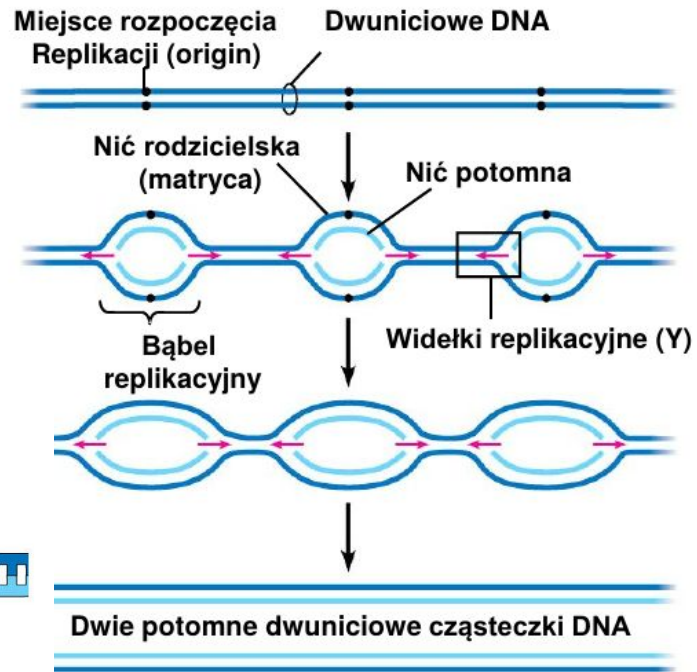
Faza S

- Programowana synteza DNA (6-8 godzin)
- Każdy chromosom podlega replikacji, w wyniku której powstają dwie identyczne siostrzane chromatydy
- Łączą się one centromerami

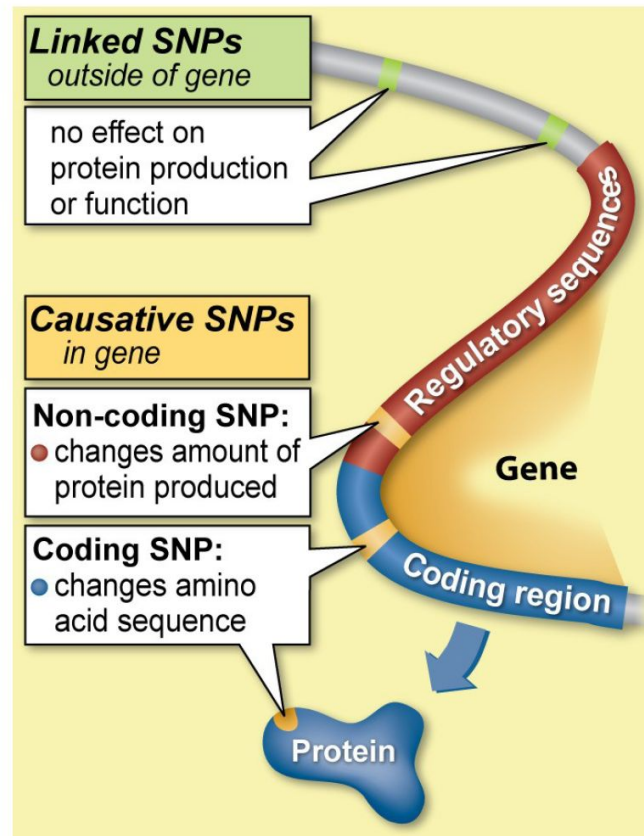
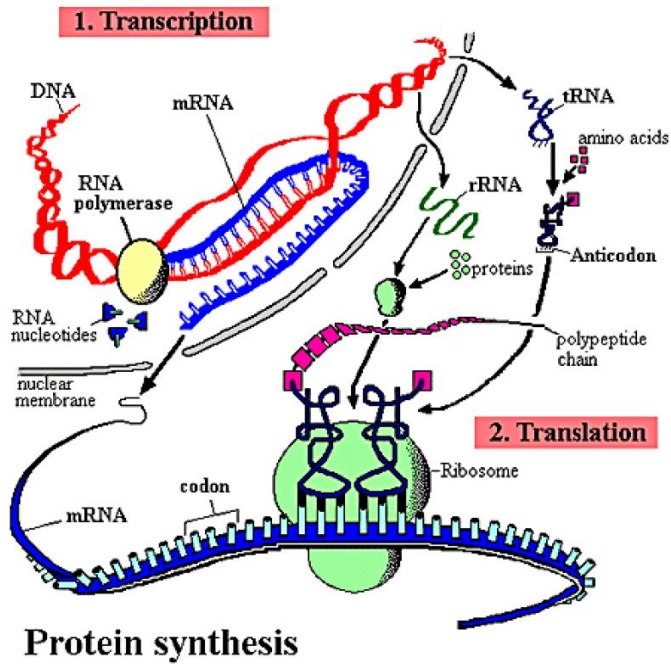

Replikacja DNA

<https://www.youtube.com/watch?v=TNKWgcFPHqw>

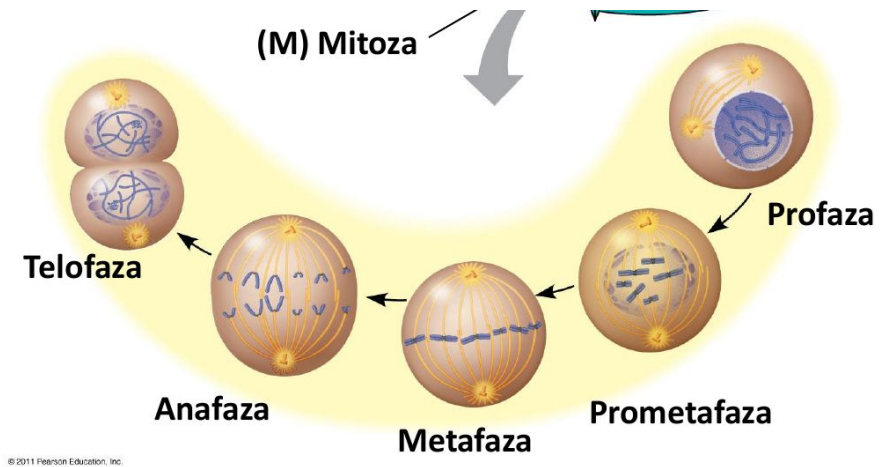

Skutki błędów podczas replikacji (~1 na 100 mln nukleotydów)

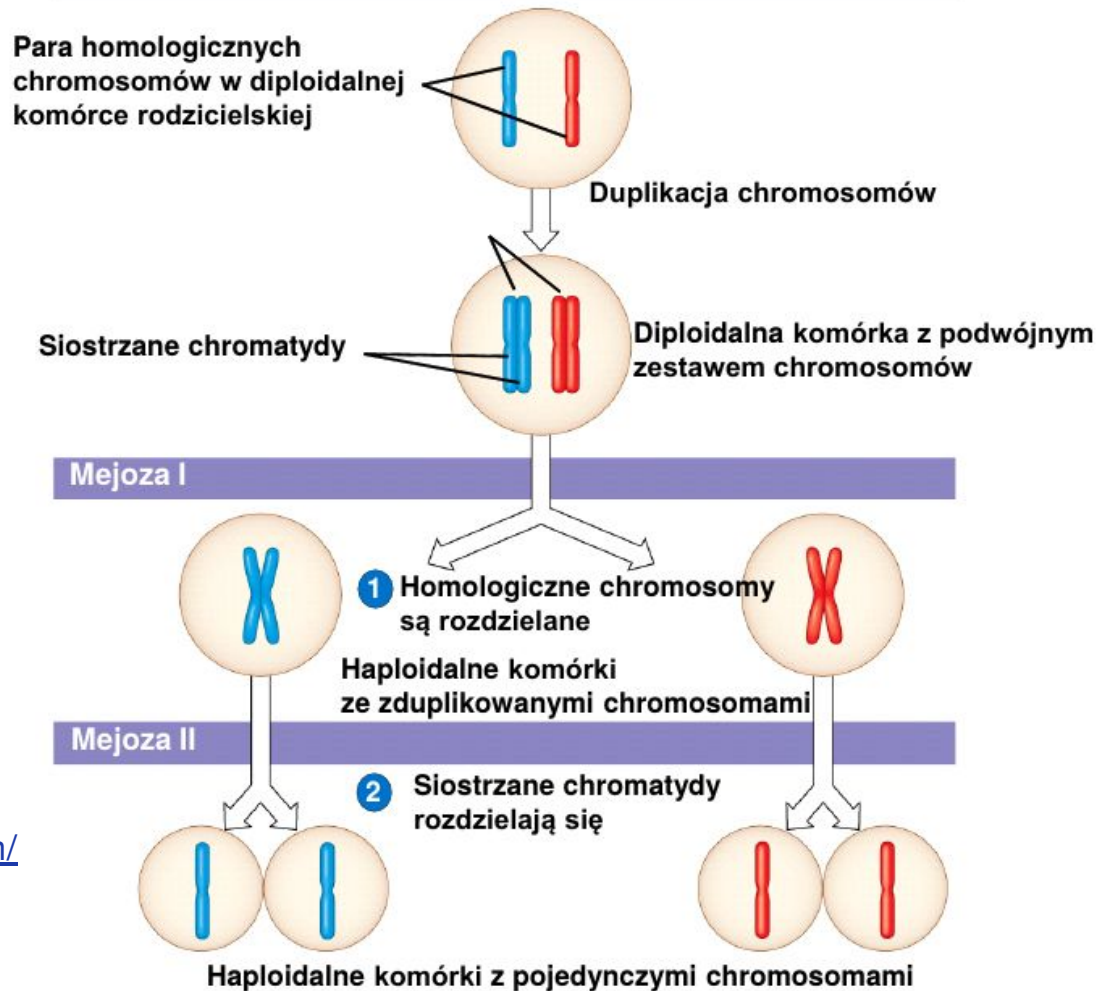
Faza G2 i mitoza

- W fazie **G2** komórka podlega dalszemu powiększeniu
- **Profaza** - kondensacja, tworzenie centrosomów

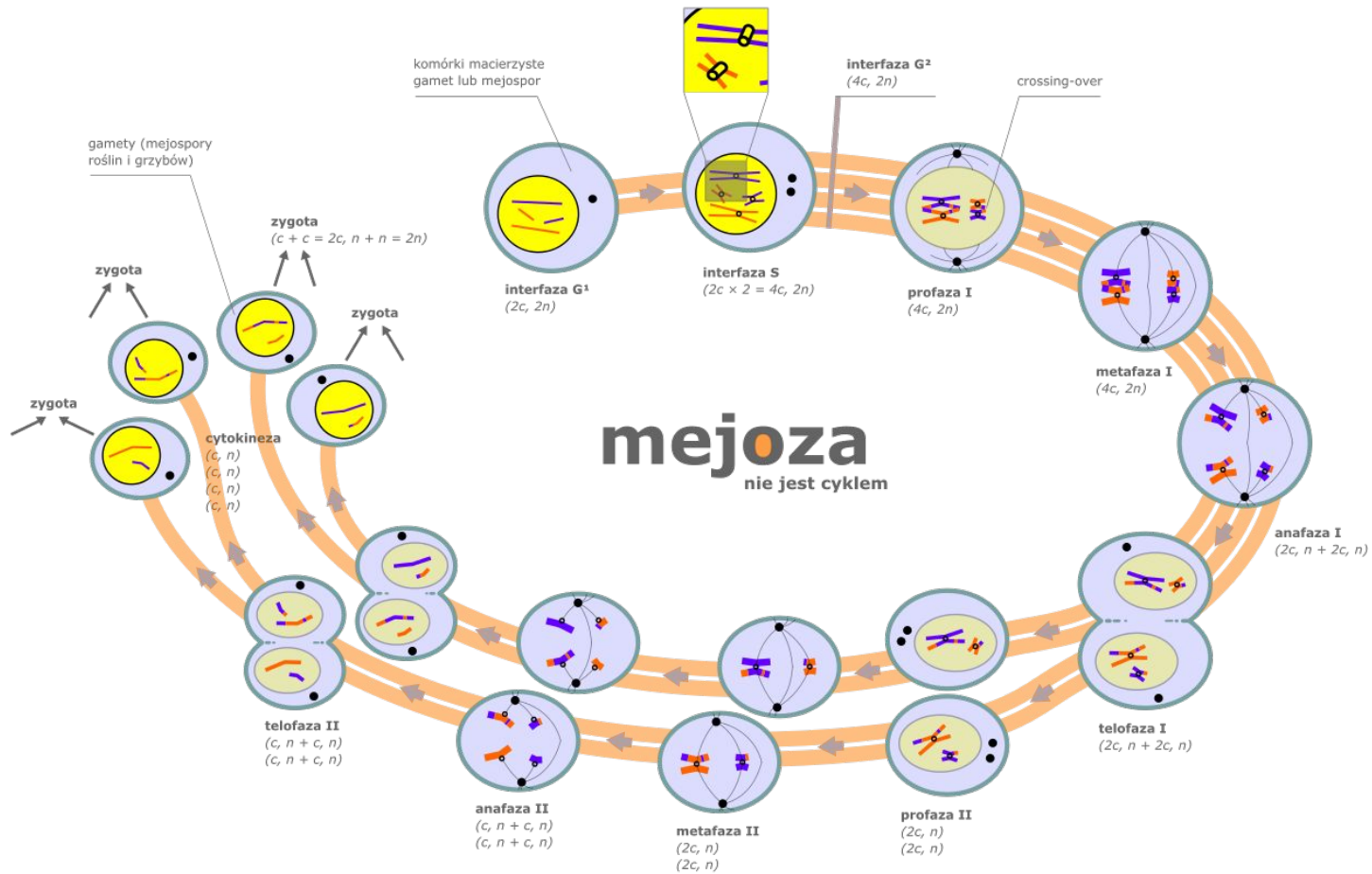
- **Prometafaza** - zanika membrana jądrowa, rozprzestrzenienie się chromosomów
- **Metafaza** - chromosomy są maksymalnie skondensowane i ułożone w jednej płaszczyźnie
- **Anafaza** - chromosomy są separowane w centromerach (rozdzielenie siostrzanych chromatyd)
- **Telofaza** - chromosomy zaczynają się dekontensować, powstają jądra wokół dwóch grup chromosomów, cytoplazma ulega podziałowi w procesie zwanym **cytokinezą**

Mejoza

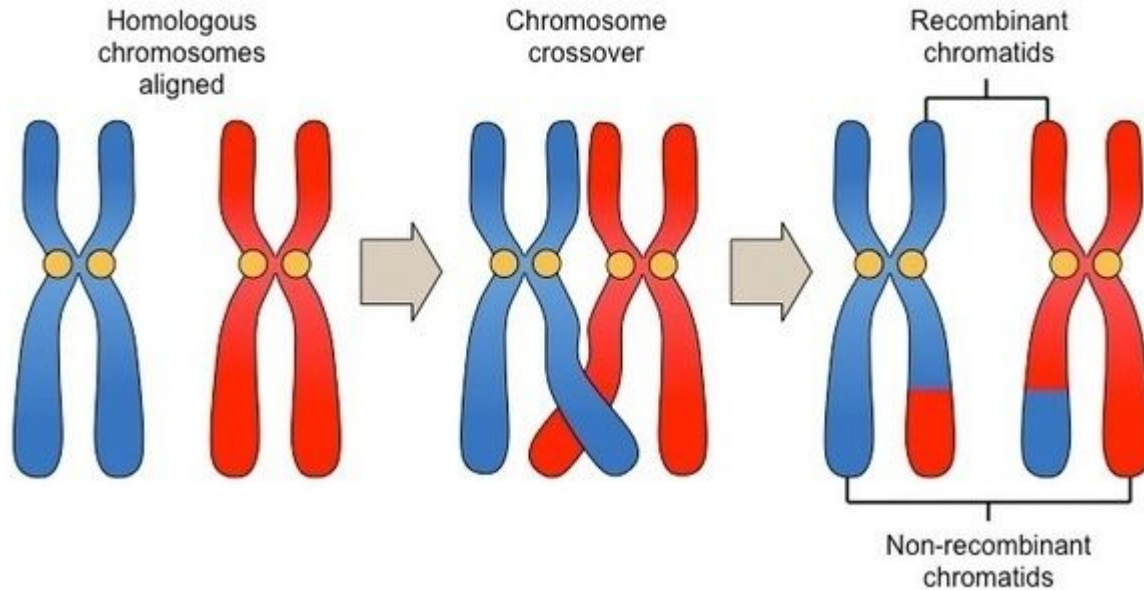
<https://www.youtube.com/watch?v=nMEyeKQClqI>

Rekombinacja homologiczna/crossing over

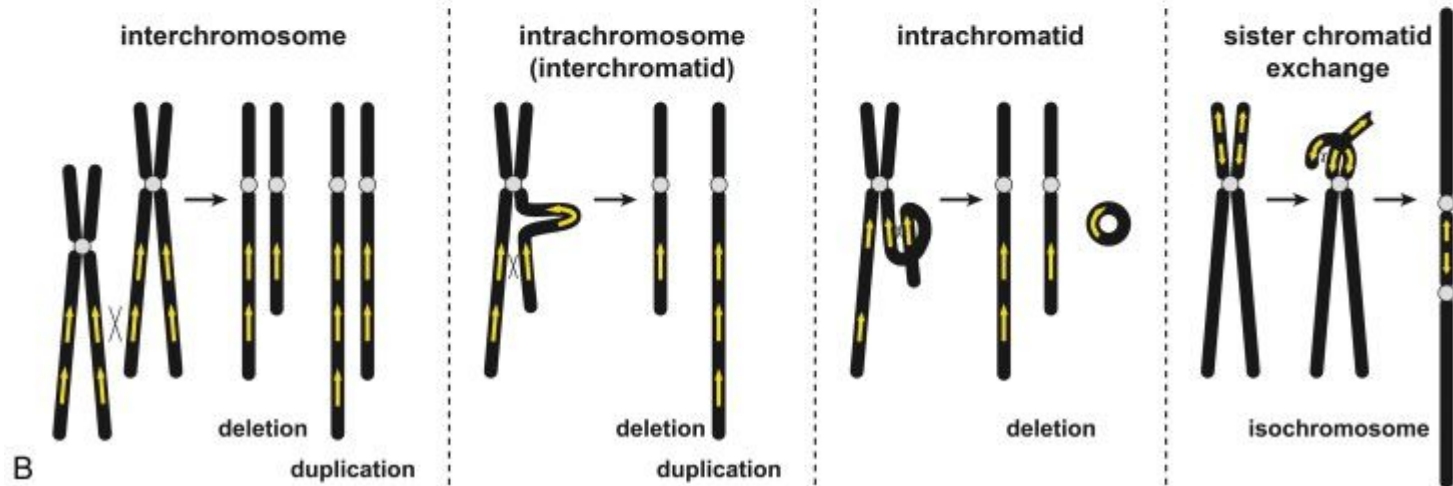
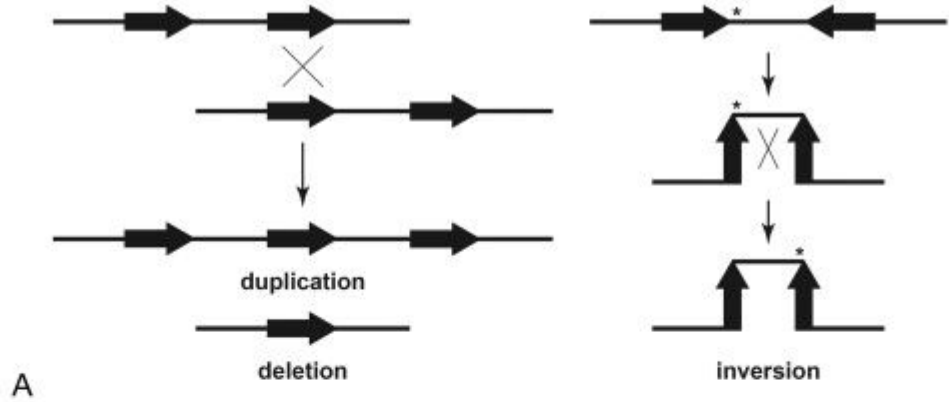
<https://www.quora.com/Does-crossing-over-occur-between-all-the-23-pairs-of-chromosomes>

NAHR

Niealleliczna

Rekombinacja

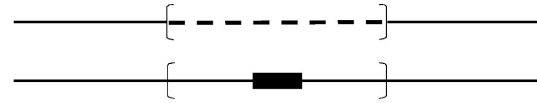
Homologiczna

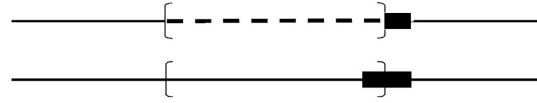
Skutki NAHR

- Delecje
- Duplikacje
- Inwersje

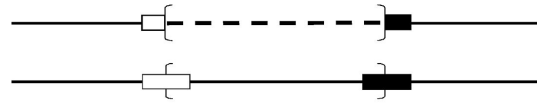
A) gene dosage

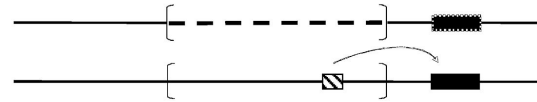
B) gene interruption

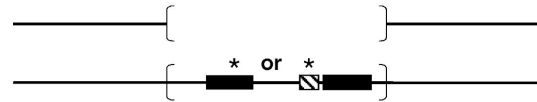
C) gene fusion

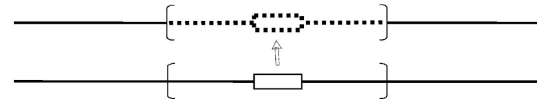
D) position effect

E) unmasking recessive allele
or
functional polymorphism

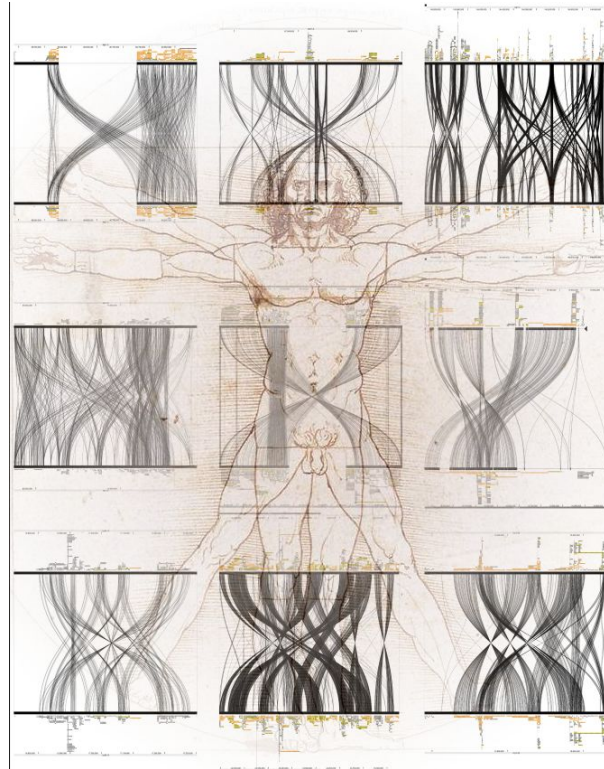

F) transvection effect

---
del / dup

Syndromy mikro-delecyjne/duplikacyjne

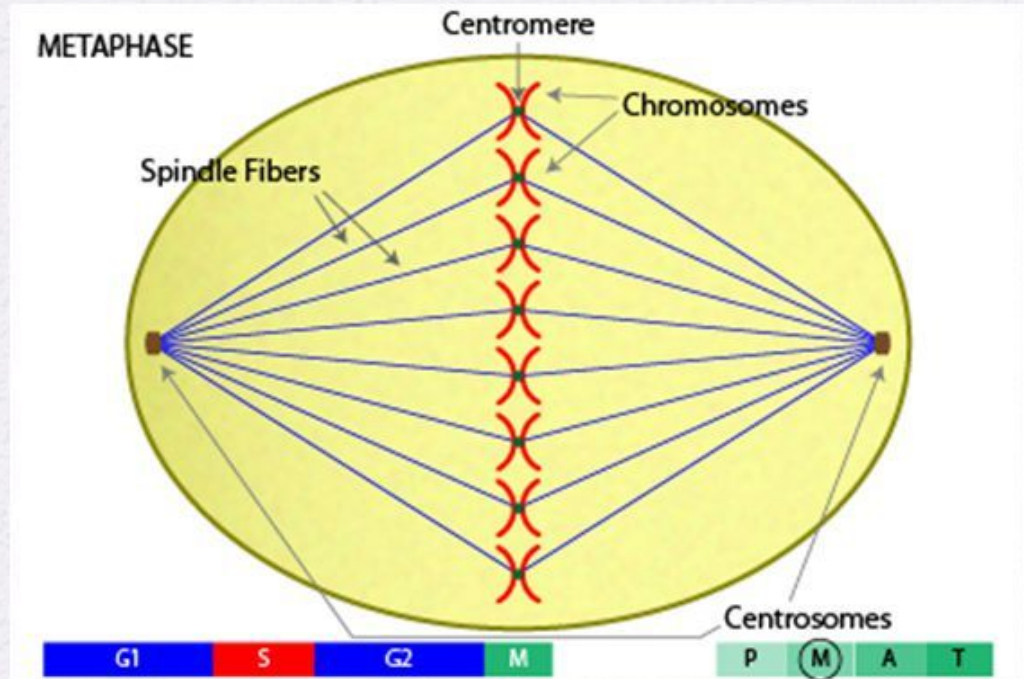
- NAHR jest przyczyną tzw. chorób genomowych
- Częstość występowania tych chorób jest taka sama w różnych populacjach
- Wynika z architektury genomu ludzkiego
- Do rearanżacji dochodzi częściej pomiędzy LCR'ami, które są:
  - większe
  - bliżej siebie
  - bardziej do siebie podobne

Dittwald et al. 2013

- Increased risk of down syndrome with age of mother.

- Age 20 – 1/2000
- Age 35 – 1/350
- Age 40 – 1/100
- Age 45 – 1/35

- Due to increased chance of loss of spindle fiber checkpoint

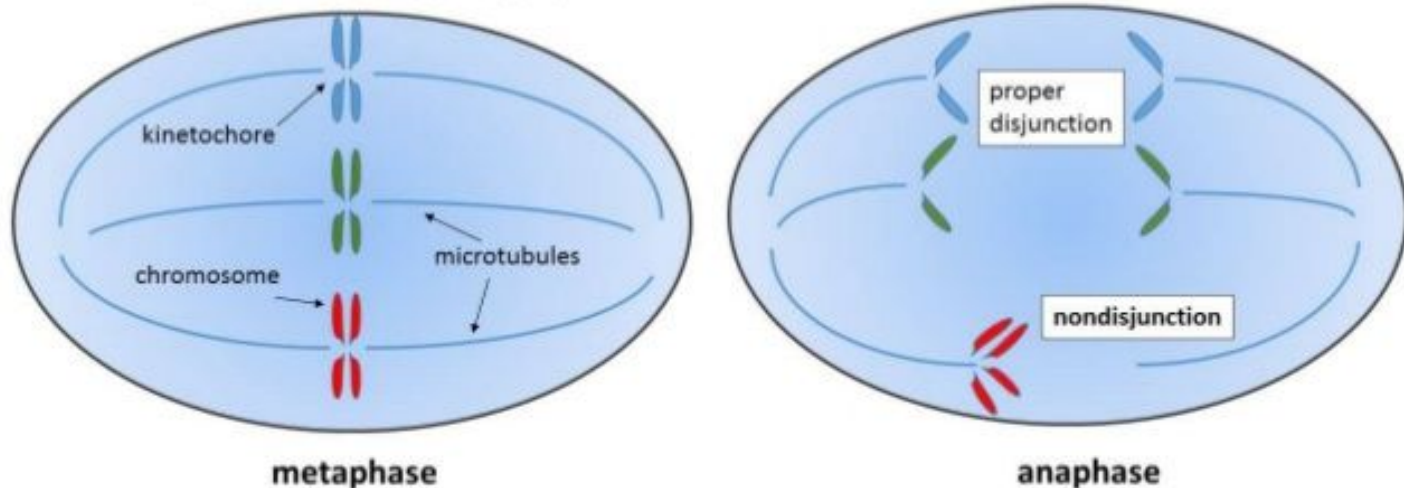

3.3 A.1 Non-disjunction can cause Down syndrome and other chromosome abnormalities.

Accidents During Meiosis Can Cause Chromosomal Abnormalities

– **Nondisjunction**: Chromosomes fail to separate.

- Gametes (and zygotes) will have an extra chromosome, others will be missing a chromosome.
- **Trisomy**: Individuals with one extra chromosome, three instead of pair. Have 47 chromosomes in cells.
- **Monosomy**: Missing a chromosome, one instead of pair. Have 45 chromosomes in cells.

Spermatogeneza

- Spermatogonia powstaje w wyniku długiej serii mitoz
- W wyniku kolejnej mitozy powstają spermatocyty, które dalej podlegają mejozie I i II
- Cały proces trwa 64 dni
- Powstaje 200 milionów plemników, 10^{12} w przeciągu całego życia, kilkaset mitoz

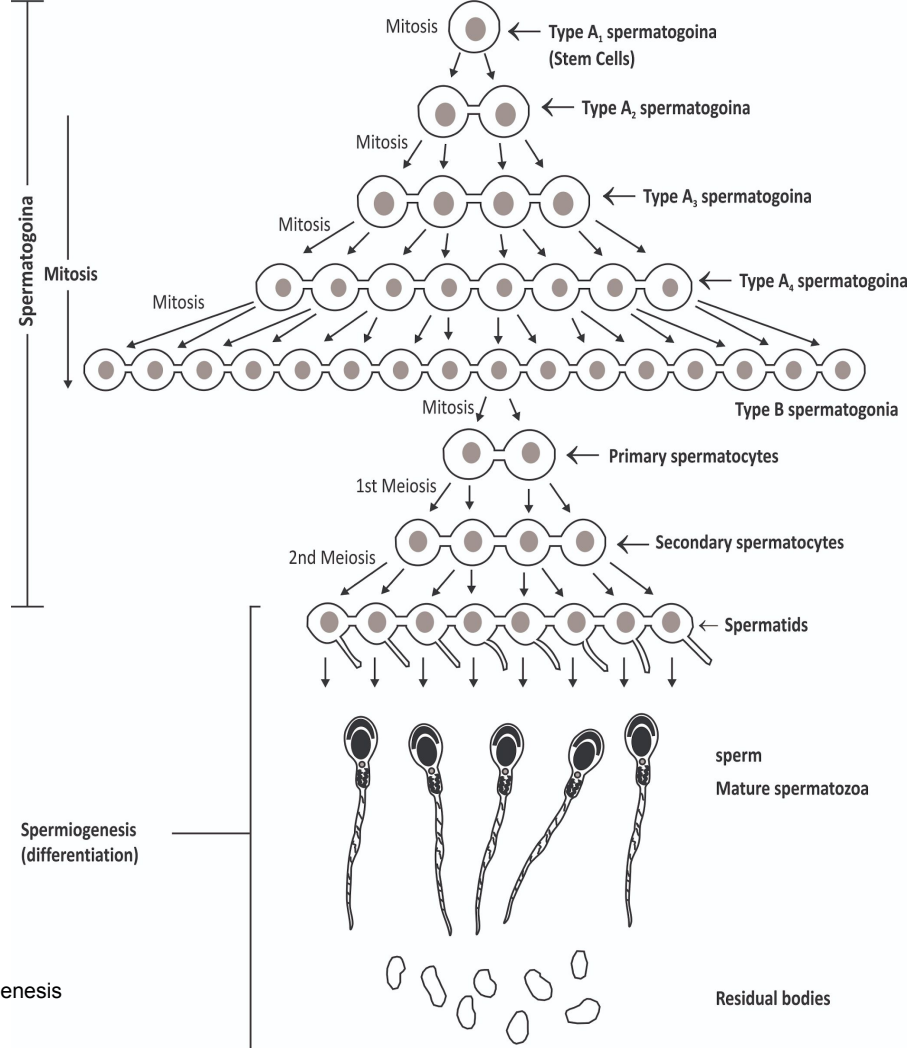

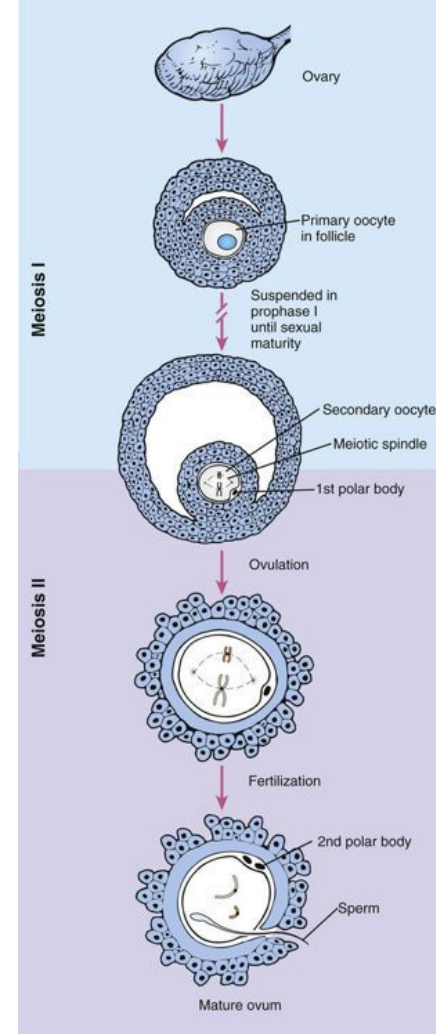
Fig. : Spermatogenesis - formation of sperm

Oogeneza

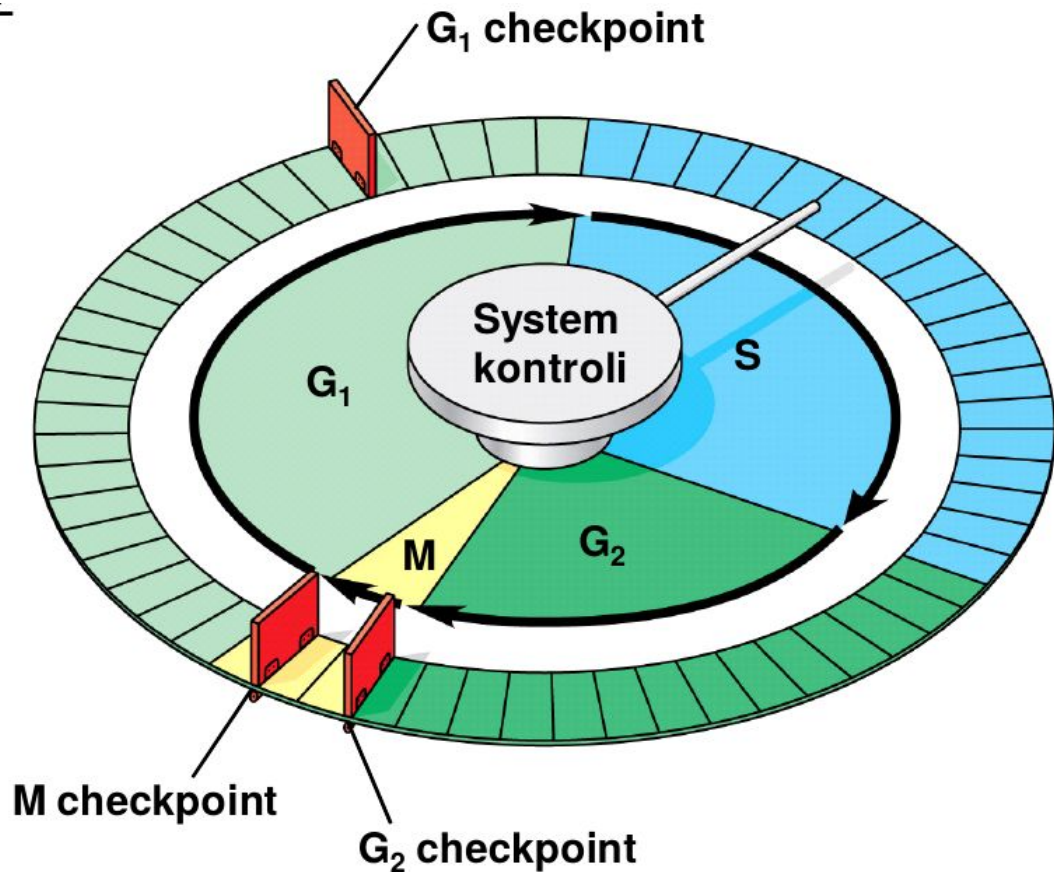
- Oogeneza rozpoczyna się u dziewczynek na etapie embrionalnym
- Z kilku milionów oocytów obecnych początkowo zostaje 400, które w przyszłości podlegają owulacji
- Tuż przed owulacją oocyt przechodzi mejozę I, w wyniku której powstaje jajeczko i ciało kierunkowe (polarne)
- Następnie komórka przechodzi mejozę II, przechodząc w stan metafazy w trakcie owulacji
- Zakończenie mejozy II jest możliwe tylko w przypadku zapłodnienia

Nussbaum, Robert L., Roderick R. McInnes, Huntington F. Willard, Ada Hamosh, and Margaret W. Thompson. 2007. *Thompson & Thompson genetics in medicine*. Philadelphia: Saunders/Elsevier.

Regulacja cyklu komórkowego

- Sekwencja wydarzeń jest regulowana przez system kontroli
- System zatrzymuje się w ustalonych punktach (checkpoints) do czasu aż pojawi się odpowiedni sygnał
- Brak sygnału na **G1** powoduje przejście w stan “bez podziałów” **G0**
- Większość komórek jest w **G0**

Punkty kontrolne

Punkt kontrolny G1:

- **Rozmiar.** Czy komórka jest wystarczająco duża, żeby się podzielić?
- **Składniki odżywcze.** Czy komórka ma wystarczająco dużo rezerw energetycznych lub dostępnych składników odżywczych, aby się podzielić?
- **Sygnaly molekularne.** Czy komórka otrzymuje pozytywne sygnały (takie jak czynniki wzrostu) od otaczających komórek?
- **Integralność DNA.** Czy jakiegokolwiek DNA jest uszkodzone

Punkt kontrolny G2:

- **Integralność DNA.** Czy jakiegokolwiek DNA jest uszkodzone?
- **Replikację DNA.** Czy DNA zostało w pełni skopiowane podczas fazy S?

Punkt kontrolny M (wrzeciona przedziałowego):

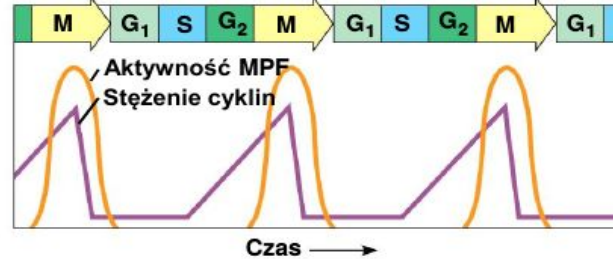
- Sprawdza przyłączenie chromosomów do płytki metafazowej

Regulacja cyklu komórkowego

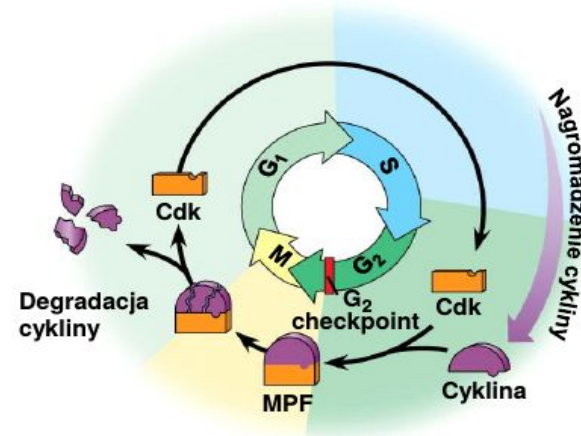
► Cykl komórkowy regulują dwa rodzaje białek: **cykliny** oraz **kinazy zależne od cyklin** – ang. *cyclin-dependent kinases* (**CDKs**)

► Aktywność **CDKs** zmienia się w trakcie cyklu gdyż jest kontrolowana przez cykliny, białka nazwane tak gdyż ich stężenie zależy od fazy cyklu komórkowego

► Komplex **MPF** (ang. *maturation-promoting factor*) powstaje z połączenia **cyklina-CDK** i wyzwala przejście z fazy G₂ do M

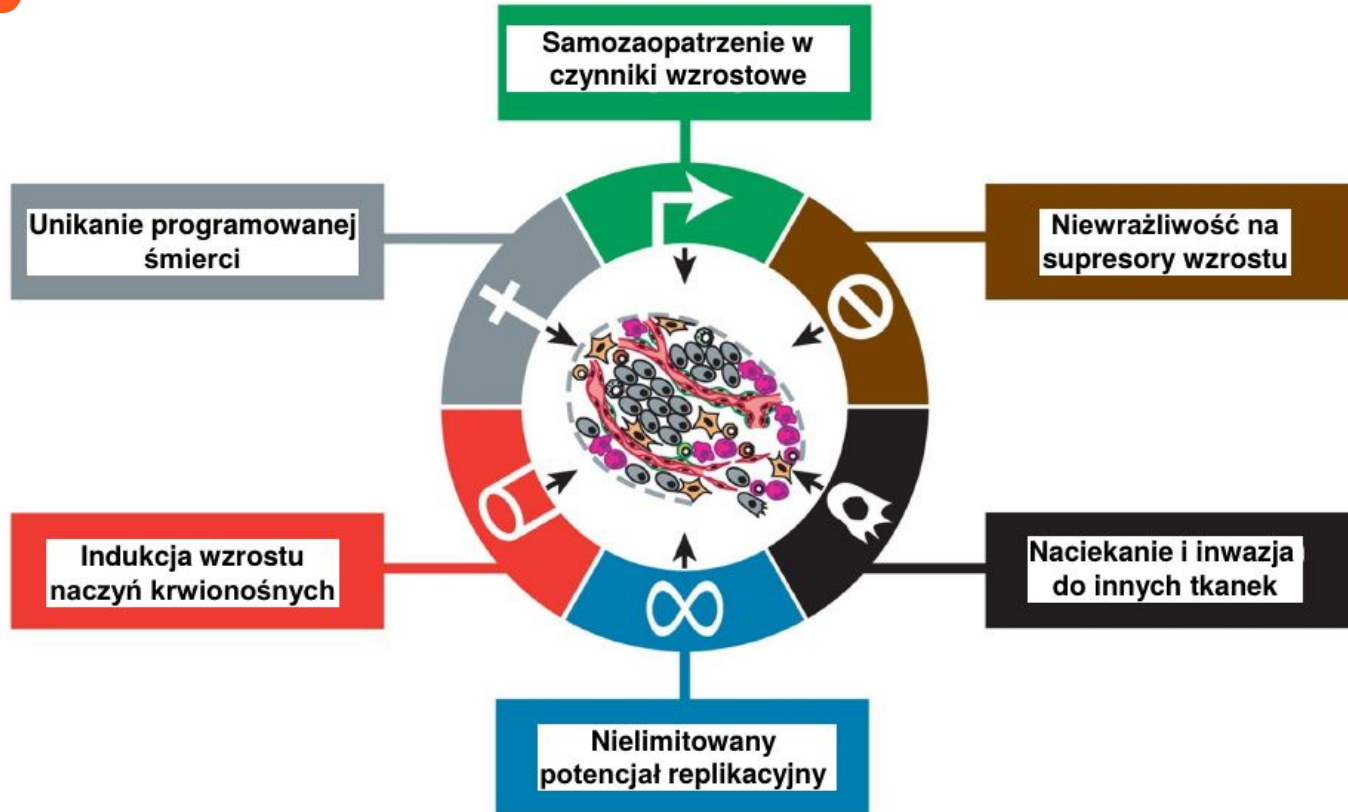
(a) Zmiana aktywności kompleksu MPF oraz stężenia cyklin w trakcie cyklu komórkowego

(b) Mechanizm molekularny kontrolujący cykl komórkowy

© 2011 Pearson Education, Inc.

Cechy raka

▶ Komórki nowotworowe nie odpowiadają na mechanizm kontroli podziałów– posiadają **mutacje** w genach kodujących białka regulujące cykl komórkowy

▶ Rodzaje mutacji

- ▶ utrata, nabycie, rearanżacje chromosomu(ów)
- ▶ utrata lub nabycie krótkich sekwencji nukleotydowych
- ▶ zamiana, insercja bądź delecja pojedynczych nukleotydów z sekwencji DNA

▶ Powstałe naturalnie

▶ Źle sparowany nukleotyd jest wstawiany do powielanej nici DNA raz na 10^5 - 10^6 nowowłączanych nukleotydów → 30 tys. błędów w sekwencji zreplikowanego DNA. Błędy są naprawiane przed podziałem, ale nie zawsze w całości.

▶ Indukowane czynnikami środowiska

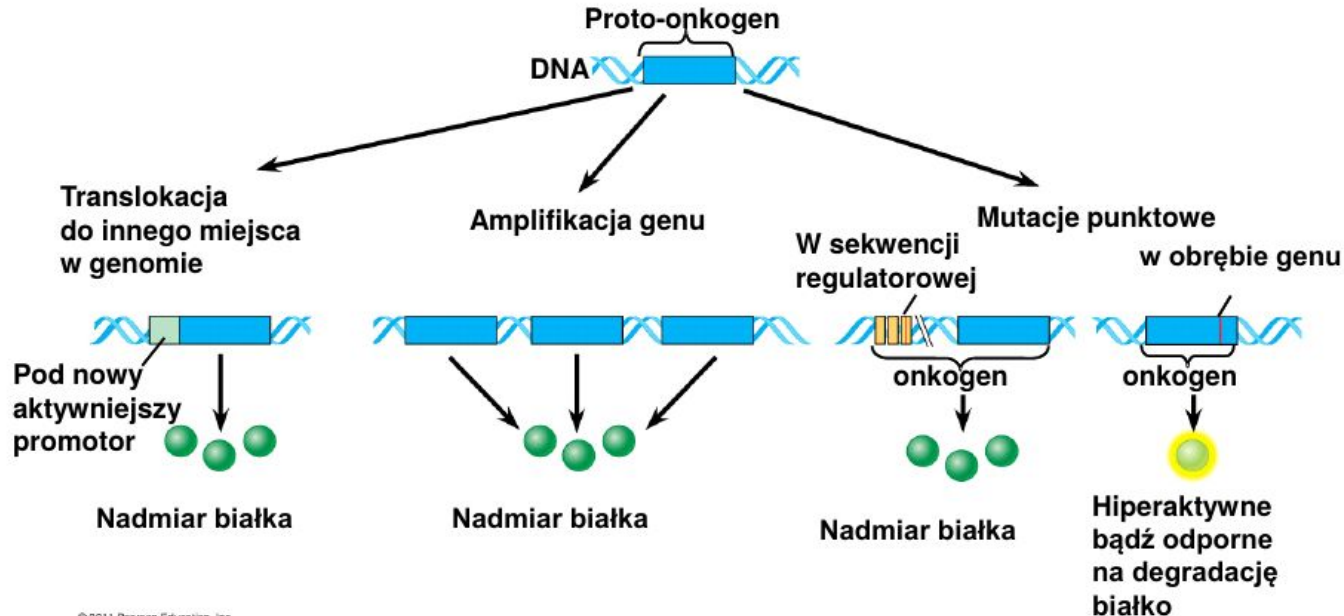
▶ Uszkodzenia DNA przez mutageny

FIGURE 9.33 DNA and Biotechnology Autorzy: Molly Fitzgerald-Hayes and Frieda Reichsman

Utrata regulacji - onkogeny

- ▶ **Onkogeny** – geny wywołujące transformację nowotworową
- ▶ **Proto-onkogeny** to prawidłowe wersje genów kontrolujących wzrost i podziały komórkowe
- ▶ Konwersja proto-onkogeny w onkogen może wywołać nieprawidłowy przebieg cyklu komórkowego
- ▶ Możliwe scenariusze zamiany:

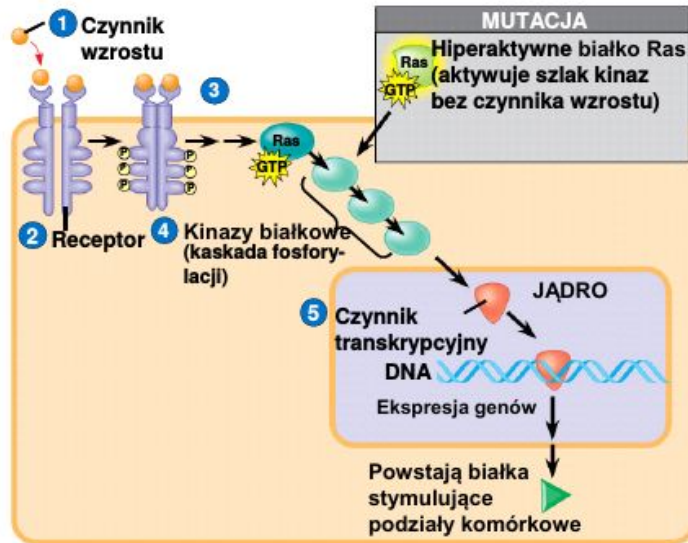

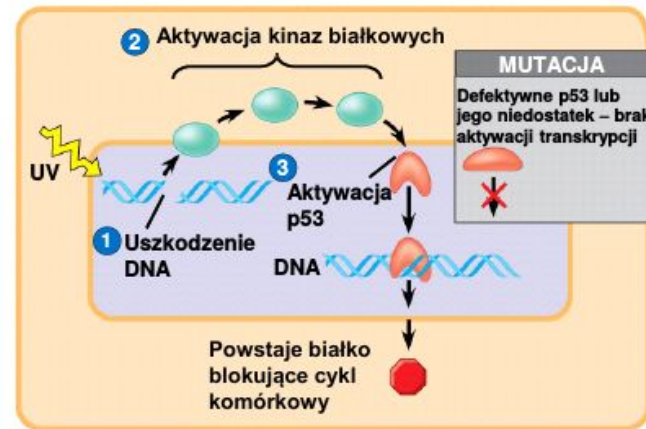
Geny supresorowe

- ▶ Obok genów których produkty stymulują podziały komórkowe komórki zawierają **geny supresorowe** kodujące białka hamujące cykl komórkowy, zapobiegające niekontrolowanemu podziałom
- ▶ Mutacje w genach supresorowych zmieniających aktywność bądź ilość białka oraz mogą się przyczynić do transformacji nowotworowej
- ▶ Białka supresorowe pełnią różne funkcje np.:
  - Naprawa uszkodzonego DNA
  - Kontrola adhezji komórkowej
  - Kontrola i hamowanie cyklu komórkowego
- ▶ Następstwa mutacji protoonkogenów i genów supresorowych guza są podobne: **zaburzają równowagę między proliferacją a utratą komórek**

- ▶ Białka kodowane przez proto-onkogeny i geny supresorowe są ważnymi składnikami szlaków sygnałowych w komórce
- ▶ Mutacje proto-onkogenu **Ras** i genu supresorowego **p53** często występują w nowotworach człowieka
- ▶ Mutacje w genie **Ras** i **p53** występują odpowiednio u ok. **30%** i **50%** ludzkich raków

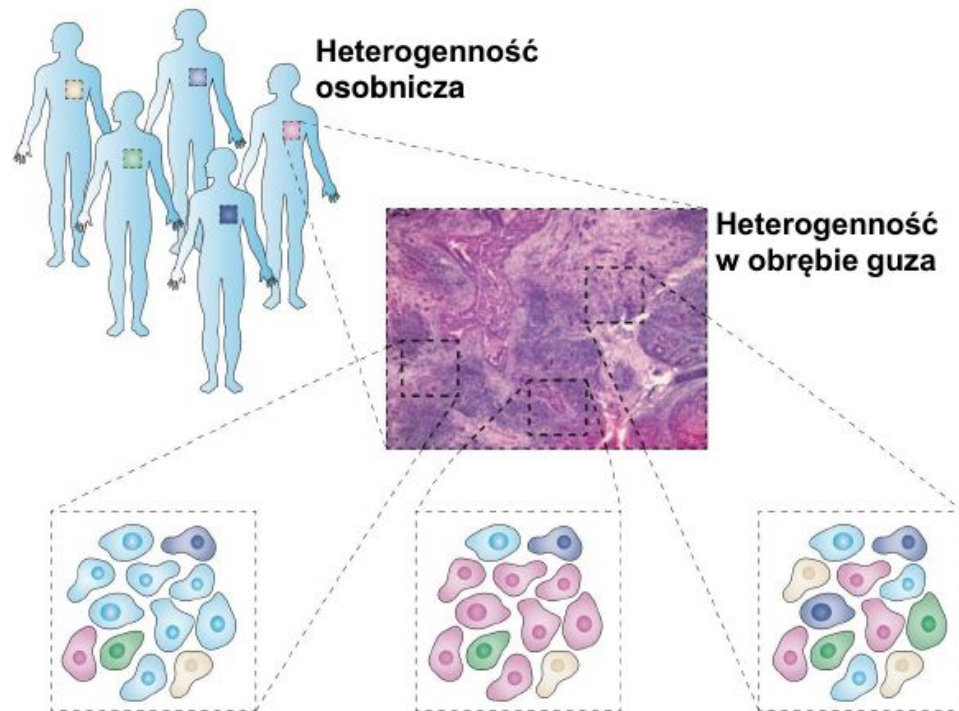
(a) Szlak aktywujący cykl komórkowy

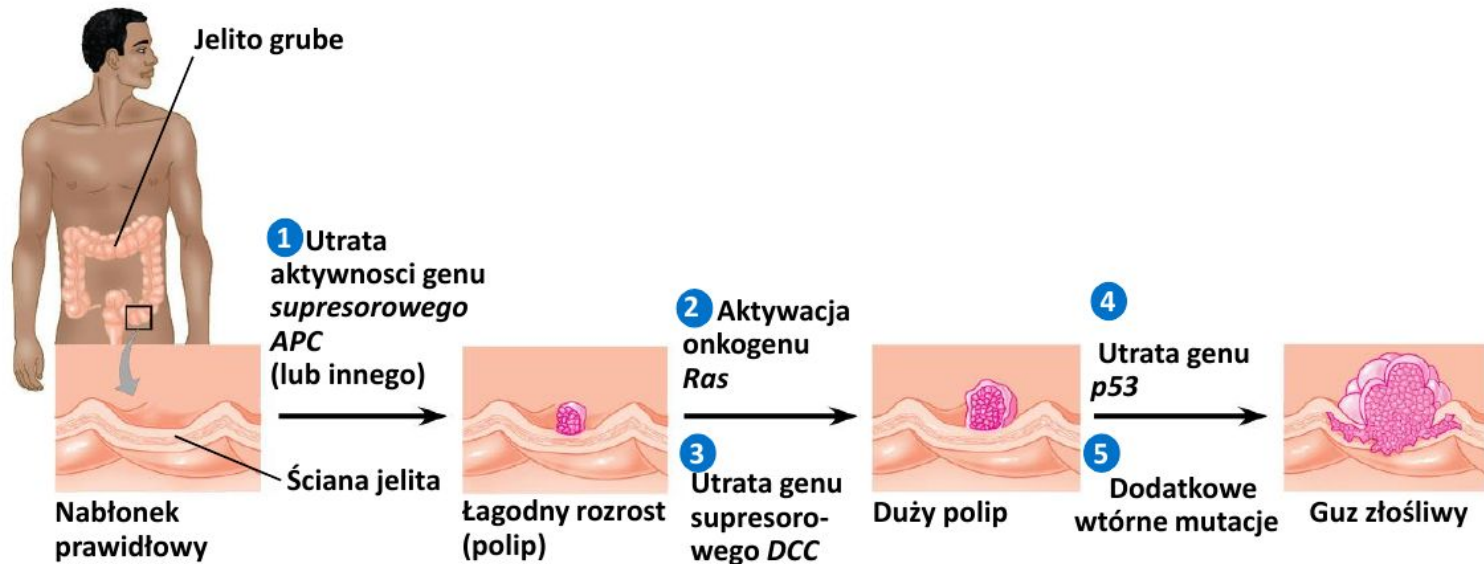
(b) Ścieżka blokująca cykl komórkowy

- ▶ Nie ma dwóch identycznych raków
- ▶ Narastanie **niestabilności genetycznej** sprzyja powstawaniu **kolejnych mutacji** i pojawianiu się **kolejnych klonów** komórek raka
- ▶ Ma to konsekwencje dla doboru sposobu leczenia i jego efektywności

Wieloetapowy model rozwoju raka

© 2011 Pearson Education, Inc.

